
TÜRKİYE’NİN DOĞALGAZ NOKTASINDA RUSYA’YA BAĞIMLILIK DURUMUNUN SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK DİŞ POLİTİKASINA YANSIMASI

Zeliha HODALOĞULLARI*
Aydın AYDIN**

ÖZET

Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkiler birçok faktörlerden etkilenmektedir. Rusya Federasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler ,enerji devri Rusya Federasyonu ve Rusya –Türkiye ilişkilerinde enerji , Türkiye-Rusya Federasyonu siyasi ilişkilerigibi konular literatürde ele alınmasına rağmen doğalgaz ve enerjinin özellikle Türk dış politikasına yansımaları üzerine çok az sayıda araştırmaya rastlanmıştır.Ancak bu çalışmanın amacı bu iki ülke ilişkilerini merkeze doğalgazikonumlandırarak Rusya için enerji pazarı olan Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındabağımlılık doğuran mevcut ilişkiler incelenerek, Türkiye’nin bu noktada dış politika kararalma sürecinin nasıl etkilendiği ve Rusya –Türkiye ekonomik ilişkilerinin diplomatikilişkileri etkileme potansiyeli üzerinde durulmuştur.Özellikle 1990sonrasıTürk– Rus dış politika ilişkileri noktasında yaşananların enerjide Rusya’ya kayda değerölçüde bağımlı olan Türkiye’nin Rusya ile yaşadığı sorunlarda ne ölçüde dış politikaüretebildiği masayayatırılmıştır.Çalışmanın amacı, sanayileşmekte ve gelişmekte olan Türkiye’nin her geçengün doğalgaz ihtiyacının artmasıyla beraber doğalgaz da neredeyse %60’dan fazlabagımlı olduğuRusya’yabağımlılığisonucu,ikiülkearasındayaşanan sorunlarvesiyasalan laşmazlık noktalarında serbest bir şekilde dış politika üretemediği, RusyaFederasyonunun sahip olduğu enerji rezervlerini diğer devletler üzerinde güç, hegemonya kurmak için baskı ve diplomasi aracı olarak kullandığı çalışma boyunca desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye’nin Enerji Potansiyeli, Türkiye –Rusya, Enerji Diyalogu, Doğalgaz, Türkiye DışPolitikası.

* Selçuk Üniversitesi , İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü

**Yrd.Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü

***Bu çalışma, Zeliha Haskız Hodaloğulları tarafından hazırlanan “Enerji Arzı Güvenliği Bağlamında Türkiye’nin Doğalgaz Açısından Rusya’ya Bağımlılık Durumunun Türk Dış Politikasına Etkisi” adlı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

TURKEY POINT RUSSIA GAS DEPENDENCY STATE OF REFLECTION OF TURKISH FOREIGN POLICY AFTER THE COLD WAR

ABSTRACT

Relations between Turkey and the Russian Federation are affected by many factors. Economic and commercial relations between the Russian Federation and the Republic of Turkey, the energy giant Russia and energy of Russia-Turkey relations, Turkey-Russia Although not addressed in the literature issues such as political relations, natural gas and energy has seen very little research on the reflections of Turkish foreign policy. However, the aim of this work by positioning the gas to the center of these two countries relations with the energy market for Russia and Turkey by examining existing relationships give rise to dependence between the Russian Federation, Turkey, how it affected the process of making foreign policy decisions at this point, and Russia-Turkey economic relations diplomatic relations influence on potential durulmuştur.özellikl after 1990, Turkey - The energy of the events of Russian foreign policy relations point of which is dependent on Russia to Turkey appreciably in problems experienced with Russia has tabled can produce what extent foreign policy. The purpose of the study, industrialization and developing Turkey's daily natural gas with the increased need for natural gas almost as a result of dependence on Russia is dependent for more than 60 % , it can not produce freely in foreign policy issues and political sticking points between the two countries , Russia the energy reserves of power over other states with the Federation , was supported throughout the study he used as a tool for pressure and diplomacy to establish hegemony.

Keywords: Turkey's Energy Potential of Turkey-Russia Energy Dialogue, natural gas, Turkey's Foreign Policy.

GİRİŞ

Bugün 6 milyarı çoktan aşmış olan dünya nüfusunun, 2020 yılına kadaryılda %1,4'lük bir artışla 8 milyarın üzerine çıkması ve 2050 yılına kadar da 10milyara ulaşması beklenmektedir.(Pala,2003:6).Artan nüfus, sanayileşme ve teknolojinin de hızlagelişmesiyle enerji tüketimi kaçınılmaz bir şekilde büyümektedir.

Fakat yaşamınvazgeçilmezi haline gelen enerji maalesef dünya üzerinde eşit şekilde dağılmamıştır. Refahseviyelerini yükseltmeleri noktasında toplumlar için hayati rol oynayan petrol vedoğalgazın Ortadoğu gibi coğrafyalarda yoğun bir şekilde olduğu görülmektedir. Keza Hazarbölgesi de yine enerji denilince akla gelen zengincoğrafyalardandır.

Enerji kaynaklarının eşit olmayan dağılımı, birçok ülkenin enerjikonusunda dışa bağımlı hale gelmesine yol açmıştır. Kaynaklar bakımında kıt olan ve gittikçeartan taleple birlikte birçok ülke enerji konusunda dışa bağımlı olarak enerji ihtiyacınıkarşılama zorunda kalmaktadır.

En büyük kozu enerji olan, enerji üzerinden yaratmaya çalıştığı ekonomikve özellikle siyasal üstünlükle hegemonya kurmaya çalışan ve topraklarında dünyadoğal gaz rezervlerinin üçte biri gibi bir oranı barındırmasıyla dünya enerji piyasasındaönemli bir aktör olan Rusya'da dünya ekonomisinde kendisinden söz ettiren ülkelerdenbirdir.Dünyanınen büyük doğalgaz ithalatçısı olmaözelliğiyle de birçok ülkeyi enerjide kendisine bağımlı kılan ülkelerinbaşındadır.

Türkiye'de kişi başına enerji ve elektrik enerjisi tüketimi gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça düşük olmakla birlikte; enerji talebi hızla artmaktadır. Enerji talebindeki artışın ağırlıklı olarak dış kaynaklardan karşılanması, enerji kıtlığı ve güvenliği sorununu gündeme taşımaktadır. Türkiye'nin enerji kaynaklarının kıt olması, enerji üretim kapasitesini artırmak için gerekli maliyetlerinin yüksekliği ve işletmelerin devreye girme zamanının uzunluğu enerji güvenliğini olumsuz etkilemektedir(Çalışkan,2009:298).

Enerji ihtiyacının büyük bir çoğunluğunu ithalat ile sağlayan Türkiye Rusya'ya özellikle doğalgazaçısından önemli derecede bağımlı ülkelerden birdir. Türkiye'nin doğalgaz ithalatınıyaklaşık %60'ını gerçekleştirdiği Rusya'nın pazar çeşitlendirme yönünde attığıadımlar önem arz etmektedir. Yapılan doğalgaz anlaşmaları ile de Rusya Türkiye'yineredeyse kendisine mecburbırakmıştır.

Avrupa'da Almanya'dan sonra Rusya'nın en büyük doğalgaz müşterisiolan Türkiye'nin, Rusya ve İran dışında doğalgaz tedarik edebileceği diğer kaynaklarınsınırlı olması ve elektrik üretiminde doğalgaza olan yüksek orandakibağımlılık,Türkiye'nin Rusya karşısındaki pazarlık gücünü sınırlandırmaktadır(Yılmaz,2015:3).

Enerji talep eden ve bu talebe enerji sağlayan ülkeler arasındaki ilişkilerde dinamik bir yapı hakimdir. Buna ek olarak eskiden beri süregelen ortaklıklar, yeni uluslar arası politikalar ve güç dengeleri çerçevesinde yerlerini,yenilerine bırakmaktadır. Güç dengelerinin değişiminde en önemli etkenlerden biri olan ve savaşlara sebep veren enerji de; gelecekteki güç odaklarının vazgeçilmezi ve belirleyicilerinden biri olacaktır. Güç odaklarının

elinde tutması gereken en önemli silahlardan biri de enerji kaynakları ve enerji yollarıdır(Akyener ve Altun,2012:2).

Türkiye de , boruhatlarının geçiş güzergâhındadır. Mevcut enerji kaynaklarının batıya taşınmasında en uygun rotalardan biri olan, enerji mücadele trafiğinin tam ortasında yer alan bir konumdadır. Nitekim günümüzde ekonomik gelirinin büyük bir kısmını enerji ihracatından elde eden Rusya için enerji kaynaklarının dünya pazarlarına güvenilir bir şekilde sunumu göz ardı edilemeyecek kadar değerli bir konudur.

Türkiye için Rusya, doğal gaz ihtiyacını karşıladığı en önemli kaynakken; Rusya için ise, Türkiye sahip olduğu bu kaynaklarının iletiminde önemli bir enerji koridoru/pazarı konumundadır. Rusya bu sayede Türkiye'nin stratejik konum sayesinde kolaylıkla Türkiye üzerinden enerji kaynaklarını Akdeniz'e oradan da dünya pazarlarına ulaştırabilecektir. Ayrıca Türkiye, bulunduğu konum itibarıyla Batı'nın bölgede Rusya tarafından kontrol edilmesine imkân vermektedir. Böylesi bir durum enerji alanındaki Rusya'nın gücünü ve kozunu kaçınılmaz bir şekilde artırmaktadır.

Zaman zaman özellikle iki ülkenin dış politikalarının ve enerji politikalarının farklılaşması ortak platformda buluşmayı güçleştirecek gibi görünse de, her iki ülke de birbirine ihtiyaç duymaktadır. Ancak Rusya'ya olan bağımlılığın Türkiye için dahası ve ciddi boyutlarda olması bağımlılığın Türkiye açısından daha yoğun ve fazla olduğunu tek taraflı bir konumda olduğunu göstermektedir.

Bu çalışma enerjiyi bir dış politika enstrümanı olarak kullanan Rusya'nın ,gücü araçsallaştırması noktasındaki tavrının Türkiye'nin dış politikasında yaşanan hangi olaylarda hareket sahasını kısıtladığı ele alınmaktadır.

1. TÜRKİYE'DE DOĞAL GAZ SEKTÖRÜ

Türkiye'nin bilinen doğal gaz üretim alanları Trakya ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunmaktadır. Trakya'da Bayramşah, Değirmenköy (Danışmen + Osmancık), Değirmenköy (Soğucak), Hamitabat, Hayrabolu, Kandamış, Karacaoğlan, Karaçalı, Kumrular, K. Marmara, Silivri, Umurca, Güneydoğu Anadolu'da Derin Barbeş, Çamurlu, G. Dinçer, G. Hazro, Katin başlıca üretim sahalarıdır. Üretimin %83'ten çoğu Hamitabat sahasından yapılmaktadır(Ültanır:1998:66).

Tablo 1: Yıllar İtibariyle Türkiye Doğalgaz Üretimi (milyon metreküp)

YIL	HAM PETROL ÜRETİMİ (milyon varil)	TPAO HAM PETROL ÜRETİMİ (milyon varil)	DOĞAL GAZ ÜRETİMİ (milyon m ³)	TPAO DOĞAL GAZ ÜRETİMİ (milyon m ³)
2003	16,6	11,1	560,6	353,3
2004	15,9	10,5	707,0	432,8
2005	15,9	10,7	896,4	566,9
2006	15,1	10,4	906,6	412,6
2007	14,8	10,3	893,1	421,5
2008	15,0	10,3	1.014,5	495,6
2009	16,7	12,4	729,4	277,3
2010	17,3	12,7	726,0	260,7
2011	16,4	12,1	793,4	312,5
2012	16,2	11,6	664,4	339,7
2013	16,6	12,3	561,5	307,6
2014 Haziran Sonu	6,9	5,0	226,3	111,7

Kaynak: ETKB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü Sayı:05,1 Temmuz 2014, s.44

Ülkemizde doğalgaz üretimi hususunda 2000'li yılların başından beri önemli aşamalar kaydedilmiştir. 2003 yılında 561 milyon metreküp olan doğalgaz üretimi 2008 yılında 1.014 milyon metreküp tavan üretim miktarı olarak gerçekleşirken, 2012 yılı sonunda 664 milyon metreküp olarak gerçekleşmektedir (Grafik 13). Doğalgaz üretimi açısından Türkiye zayıf bir ülke durumundadır. Türkiye günümüzün en önemli enerji kaynaklarından sayılan doğalgaz konusunda dışa bağımlıdır. Enerji kullanımının genel olarak büyük miktarda doğalgaz kaynaklı olması Türkiye açısından olumsuz etkilere sahip bulunmaktadır.

Tablo2: Sektörlere Göre Doğalgaz Tüketim Miktarları (Milyon Sm³)

Sektörler	Miktar
Dönüşüm/Çevrim Sektörü	21.053
Sanayi Sektörü	8.621
OSB	2.907
Konut	9.540
Enerji Sektörü	591
Ulaşım Sektörü	88
Hizmet Sektörü	3.035
Diğer	77
Kayıplar	6
Toplam	45.918

Kaynak: Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK) "Doğalgaz Piyasası 2013 Yılı Sektör Raporu" Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Ankara, s.3.

Türkiye'nin Doğalgaz Noktasında Rusya'ya Bağımlılık Durumunun Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikasına Yansımaları

2011 yılı Türkiye doğalgaz üretimi yaklaşık 793 milyon m³ iken, tüketim ise 44,7 milyar m³ olarak gerçekleşmiştir. Üretim tüketimi karşılama oranı ise yalnızca % 2'dir. Tüketim dikkate alındığında doğalgazda dışa bağımlılık oranı yaklaşık %90 seviyesinde olduğu görülmektedir. Ancak doğalgazın elektrik ve ısınma alanında kullanıldığı düşünüldüğünde bu oranın gerçekleşmesi öngörülebilir bir sonuçtur.

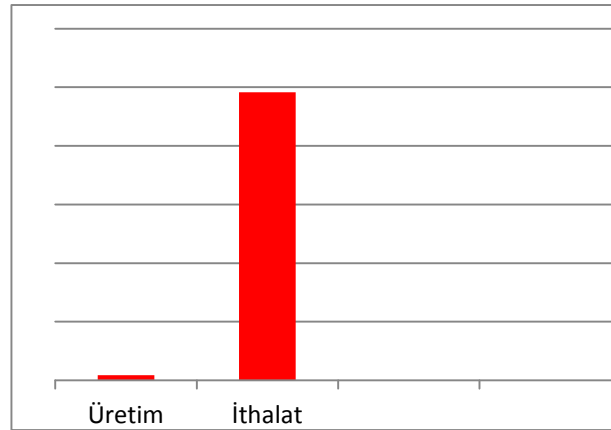
Grafik 1: Türkiye'nin Doğal Gaz Tüketiminin Yıllara Göre Sektörel Dağılımı (milyon m³)

Kaynak: Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAS), 2013 Sektör Raporu, Ankara, 2013.

Doğal gaz tüketimine sektörel düzeyde bakıldığında, doğal gazın özellikle elektrik üretimindeki payının uzun yıllardan beri yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye'nin doğalgazı bu kadar yoğun biçimde tüketmesindeki temel neden ülkenin elektrik ihtiyacının yaklaşık %50'sini doğalgazdan sağlıyor olmasında yatmaktadır.

Grafik 2 :2011 Toplam Doğalgaz Arzının Karşılandığı Kaynakların Payı

Kaynak: Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK), (2012),"2011 Yılı Sektör Raporu ", ANKARA, 2012.

Ülkemizde doğal gaza talebin her geçen gün artması ve yurt içi rezerv ve üretim miktarlarının da bu talepleri karşılamak için yeterli olmaması, 2011 yılında da doğal gazın ithalatını zorunlu kılmıştır. Grafik 2’te de görüleceği üzere, ülkemizin toplam doğal gaz arzının %1,7’si Türkiye’de üretilen doğal gaz ile geri kalan %98,3’lük kısmında yurtdışından ithalat lisansı sahibi şirketler tarafından değişik kaynaklardan gerçekleştirilen ithalat yolu ile karşılanmaktadır(EPDK, 2012: s.36).

Grafik 3 ‘de görüldüğü üzere; ülkemizin doğal gaz ithalatında büyük ölçüde Rusya’ya bağımlılığı söz konusudur. Rusya’yı %19’luk payla İran ,%9payla Azerbaycan ve Cezayir(LNG),%3’lük Payla Nijerya(LNG) izlemektedir.

Tablo 3:Türkiye’nin Doğalgaz Anlaşmaları

Sözleşme	Miktar*	Sözleşme Tarihi	Süre (Yıl)	Gaz Teslimatına Başlanan Yıl
Rusya Federasyonu (BatıHattı)**	6	14.02.1986	25	1987
Cezayir(LNG)	4	14.04.1988	20	1984
Nijerya(LNG)	1,2	9.11.1995	22	1999
İran	10	08.08.1996	25	2001
RusyaFedere rasyonu(M	16	15.12.1997	25	2003
Rusya Federasyonu	8***	18.02.1998	23	1998
Türkmenistan	16	21.05.1999	30	
Azerbaycan	6,6	12.03.2001	15	2007

(*) Plato değerini belirtmektedir (milyar Cm³ /yıl). (**) Anlaşma 31.12.2011 tarihi itibarıyla sona ermiş olup Akfel Gaz Sanayi ve Ticaret A.Ş., Bosphorus Gaz Corporation A.Ş, Batı Hattı Doğalgaz Ticaret A.Ş. ve Kibar Enerji Dağıtım Sanayi A.Ş. ile Rusya Federasyonu arasında toplamda 6 milyar Cm³ /yıl’lık yeni alım anlaşmaları imzalanmıştır. (***) 4646 sayılı Kanun’un Geçici 2 nci maddesi kapsamında BOTAS’ın 18.02.1998 tarihli alım-satım sözleşmesinin 4 milyar Cm³ /yıl miktarlık kısmı devredilmiştir.

Kaynak: Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK), (2012). "2011 Yılı Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu", Ankara.

Öyle görülüyor ki doğalgaz alanında en çok anlaşma yaptığımız ülke Rusya’dır. Rusya Federasyonu’ndan 1987 yılından başlayarak alınmaya başlayan doğalgaz, Türkiye’nin enerji tüketiminde kullanılan gazın ilk kaynakları oldular. Rusya Federasyonu ile imzalanan yılda 6 milyar metre küplük ilk anlaşmayı Cezayir, Nijerya, İran, Rusya ile imzalanan 2 yeni anlaşma takip etmiştir.

Tablo 4: Ülke Bazında Doğal Gaz İthalatı (milyon m³)

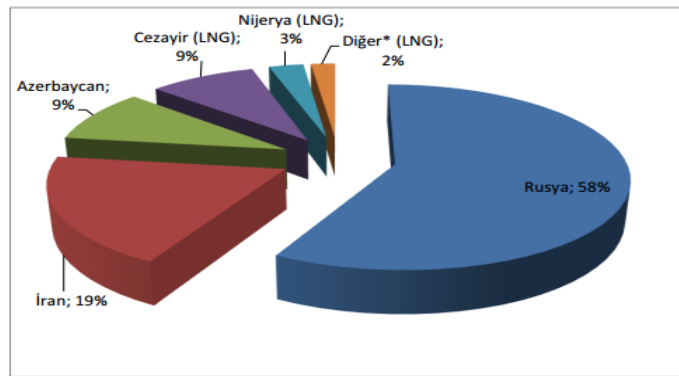
YIL	HAM PETROL ÜRETİMİ (milyon varil)	TPAO HAM PETROL ÜRETİMİ (milyon varil)	DOĞAL GAZ ÜRETİMİ (milyon m ³)	TPAO DOĞAL GAZ ÜRETİMİ (milyon m ³)
2003	16,6	11,1	560,6	353,3
2004	15,9	10,5	707,0	432,8
2005	15,9	10,7	896,4	566,9
2006	15,1	10,4	906,6	412,6
2007	14,8	10,3	893,1	421,5
2008	15,0	10,3	1.014,5	495,6
2009	16,7	12,4	729,4	277,3
2010	17,3	12,7	726,0	260,7
2011	16,4	12,1	793,4	312,5
2012	16,2	11,6	664,4	339,7
2013	16,6	12,3	561,5	307,6
2014 Haziran Sonu	6,9	5,0	226,3	111,7

Kaynak:T.C. Enerji Ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB),Strateji Geliştirme Başkanlığı, "Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü", Sayı.07,1 Ocak 2015,s.47.

Uygulanan politika sonucunda Türkiye, yüksek oranda ithal etmek zorunda kaldığı doğalgazın elektrik üretiminde oranı hızla artırmaktadır. 2012 yılı sonu itibari ile kalan üretilebilir doğalgaz rezervimiz 6,8 milyar m³tür. Elektrik enerjisi üretiminde doğalgaza dayalı kurulu gücümüz 2013 sonu itibarıyla 20.268 MW olup bu değer toplam kurulu gücümüzün 31,6 'sını karşılamaktadır(ETKB, 2014).Doğal gaz tüketiminin sadece yüzde 1,2'sini yerli üretimle karşılayabilen Türkiye'nin doğal gaz üretimi, bu dönemde de ihmal edilebilir boyutları aşabilmiş değildir(Türkyılmaz,2015). Talebi karşılamada ithalat gerçekleşmezse ciddi sorunlar yaşanabilecektir.

2013 yılı sonu itibariyle gerçekleşmiş ithalat rakamları üzerinden hareket edildiğinde doğalgaz ithalatının önemli bir kısmı olan(26.875 milyon m³) %57,9 'unu Rusya'dan yapıldığı görülmektedir.

Grafik 3: 2013 Yılı Kaynak Ülkeler Bazında Türkiye'nin Doğal Gaz İthalatı

Kaynak: Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK), "Doğalgaz Piyasası 2013 Yılı Sektör Raporu",Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı,Ankara.s.21

Öyle görülüyor ki Rusya ekonomisinin gelirlerinin büyük bir kısmı doğalgazdan sağlanmaktadır. Hal böyle olunca Rusya da doğalgazını satabileceği bir pazar ve bu kaynağa ihtiyacı olan ülkelere muhtaçtır. Türkiye'nin doğal gaz muhtaç olması, doğal olarak Rusya'nın gaz ihracatına artarak bağlı olması anlamına gelmektedir. Ki Rusya 30 senedir Türkiye'nin enerji satıcısıdır. Ayrıca Rusya'dan alınan gaz miktarının bir yünden de pazarlama gücümüzü artırdığı yönündeki gerçeği de göz ardı etmemeliyiz.

Ancak şuda unutulmamalıdır ki Türkiye'nin Rusya'dan gaz alamaması ile hayat durma noktasına girer, Rusya'nın sahip olduğu gazı satabileceği pazarı kaybetmesi ise sadece gerilemesi tehlikesi yaratır. Bu noktada iki ülke enerji ilişkisinde bağımlılığın Türkiye açısından tek taraflı bir seyirde ilerlediği aşıkardır.

Kısaca, sanayi sektörü ve dünyadaki ülkelerinin büyük bir çoğunluğunun da aynı şekilde elektrik üretimi için de kullandığı temel enerji kaynağı doğalgaza ihtiyaç duyan Türkiye yaklaşık %60 'larda Rusya'ya, onun bize duyduğu ihtiyaçtan çok daha ehemmiyetli bir durumda bağımlıdır.

2.TÜRKİYE'NİN DOĞALGAZ NOKTASINDA RUSYA'YA BAĞIMLILIK DURUMUNUN SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASINA YANSIMASI

Enerji meselesinin gündeminde 1990'lara kadar Ortadoğu yer alırken SSCB'nin dağılmasıyla bölgenin Rusların kontrolünden çıkması ile beraber başta bu bölge olmak üzere enerji yoğun bölgelere ilgi daha da artmaya başlamıştır. Dağılma sonucu tarih boyunca doğal kaynakları ve stratejik konumundan ötürü, büyük güçlerin çatışma alanı haline gelen Avrasya bölgesinde yer alan Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan gibi hidrokarbon zengini ülkelerin bağımsızlıklarını da kazanmasıyla bu bölge yeniden dünyanın cazibe ve rekabet merkezi haline gelmiştir.

SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle RF'nin iç politikaya odaklanması sonucu dış politikada etken bir aktör olamaması, 1990-2000 arası dönemde ABD'nin dünya jeopolitiğindeki hareket serbestisini fazlasıyla arttırmış ve tek kalan süper güç olarak ABD'yi küresel bir imparatorluk olma amacına doğru yöneltmiştir(Kantarıcı,2012:61). Bu dönemde Rusya Federasyonu'nun da en önemli meselesi ABD'nin oluşturduğu bu hegemonyaya son vermek olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönem Türkiye'nin de dış politika vizyonunu yeni bir eksene kaydırmasını zorunlu kılmıştır. İki kutuplu dünyada, her kutbun üyelerinin dış politikaları bu kutupların belirlediği yol haritasına göre bir yol izlemiştir. Türkiye de bu kutupların birinde yer aldığı için izlediği politika daha önceki yıllara göre daha hareketsizdir. Tıpkı diğer ülkeler de olduğu gibi Türkiye ekonomik yönden dışa bağımlı bir ülke olduğu için hareketlerinde ittifak içinde bulunduğu ülkelerin tutumlarını göz önüne almak zorundadır(Çelebi ve Demirağ,2011:391).

Kısaca ikisi de Avrasya ülkesi olma özelliğine sahip, Balkanlardan Orta Asya'ya, Afrika-Ortadoğu'dan Kafkasya'ya kadar geniş bir bölgede tarihsel, ekonomik, siyasi ve kültürel bağları bulunan, Hazar'dan Karadeniz'e, Akdeniz'den Adriyatik denizine kadar geniş bir coğrafyada çakışan ve birleşen çıkar algılamalarına sahip iki ülke olan Türkiye ve Rusya'nın ikili ilişkilerinin

yeni jeopolitik veriler ışığında tekrar değerlendirilmesi gerekmektedir(Özbay,2013:9).Bu dağılma ile birlikte Türkiye'nin güvenlik algısı noktasında tereddütleri olsa da Soğuk Savaş öncesi yaşanan Türk -Rus gerginliğinin aksine, Rusya daha çok kendi iç meselelerine yönelmiş bu sebeptendir ki gergin atmosfer yerini kısa süreli dinginliğe bırakmıştır. Rusya'nın üzerinde daha çok dağılmanın yarattığı bir belirsizlik ve buna bağlı yeni bir arayış hissi mevcuttu.

3.RUSYA-TÜRKİYE ENERJİ DİYALOGUNDA SORUNLU ALANLAR VE ANLAŞMAZLIK KONULARI: ENERJİNİN GÖLGESİNDE GELİŞEN SİYASİ İLİŞKİLER

Günümüzde ise her iki ülkenin de izlediği bölgesel ve küresel dış politika ve çıkar algılamaları ticaretten, ekonomiye, politikadan kültüre kadar çok boyutlu ilişkilerin arkasındaki itici güç haline gelmiş ve oldukça başarılı diyebileceğimiz siyasi diyalog kanalları kurulmuş durumdadır(Özbay ,2013:10).Bu yoğun siyasi diyalog neticesinde Türkiye ve Rusya arasında yaşanan bir takım siyasal sorunlar kuşkusuz diğer başka alanları da etkilemiştir. Bunların başında, küresel politikaların vazgeçilmez unsuru olan enerji başı çekmektedir.

Enerji ticaretinin önemli bir özelliği, diğer sektörlerdeki ticaretten farkı ise, burada iktisadi ve siyasal çıkarların birbirine kenetlenmiş olmasıdır(Duman ve Samadov,2003:41).Bu durumda siyasal alanda yaşanan herhangi bir durumun, ekonomi için ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarına sahip olan aynı zamanda bağımlılık noktasında göz ardı edilemeyecek konumda olan Rusya'nın, Türkiye'nin dış politika tavrını belirleme sürecinde ne denli etkin ve etkili olduğunu anlayabilmek adına iki ülke arasında yaşanan siyasal durumları ele almak konunun anlaşılmasını sağlayacaktır.

3.1.SSCB'nin Dağılmasından Sonra Türk Cumhuriyetleriyle Türkiye'nin Kurduğu Yakın İlişkiler

Türkiye ile RF arasındaki ilişkileri 1992-1999 yılları arasındaki döneme bakıldığında yaşanan problemlerin sebeplerinin bir kısmı tarihsel sürece dayanırken, bir kısmı da değişen genel durum dolayısıyla ortaya çıkan çıkar çatışmalarından kaynaklanmaktadır(Büyükakıncı,2004:699).Şubat 1992'de Başbakan Süleyman Demirel ilk kez Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar büyük Türk dünyasının kurulduğunu açıkladı ve ilk Türk Dünyası liderler zirvesi aynı yılın Ekim ayında Ankara'da toplandı(Akgün ve Turan,1999:13). SSCB'nin Dağılmasından sonra Türkiye-RF arası ilişkilerdeki asıl gerilim bundan sonra başlamıştır.

O dönemde RF ülkesinde yaşayan Türk çoğunluğun mevcudiyetinden ötürü bir tedirginlik yaşamaya başlamış aynı kaygıyı SSCB'nin dağılmasından sonra Türk cumhuriyetleriyle Türkiye'nin kurduğu yakın ilişkilerde de yaşamıştır. Yine aynı dönemde Türk Cumhuriyetleri ile bir takım antlaşmalar imzalanmıştır. Bu durum SSCB'nin dağılması sonrasında terk ettiği nüfuz alanlarına yeniden dönmek isteyen Moskova'nın dikkatini çekmiş ve durumdan rahatsızlığını belirtmiştir. Ancak Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri'ni sahiplenici ve liderlik öngören tutumu iki ülkeyi bölgede karşı karşıya getirmiştir.

Bölge ülkelerinin kendisi için önemini farkında olan RF bu maksatla Şubat 1993'de "Yakın Çevre" doktrinini yayınlamıştır(Sapmaz,2008:69).Rusya elinde var olan ancak geçmişte şimdiki kadar etkili kullanılmayan iç dinamikleri, "yakın çevresi" olarak adlandırdığı, SSCB dönemi boyunca hâkimiyeti altında tuttuğu devlet ve bölgelerle siyasi, ekonomik, kültürel bağlarını sıkı tutup, etkinliğini ve nüfuzunu artırma araçlarını kullanmak istemektedir(Tecer,2010:5).Neticede Cumhuriyetlerin SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanmaları Rusya için kaynak bulamama tehlikesi yaratmıştır.

Rusya'nın hedefi yalnızca enerji kaynağına hâkimiyet değil, bütün enerji piyasaları üzerindeki kontrol amaçlı sürdürülmektedir. Bununla kalmayıp Rusya Kafkasya Bölgesinde kendisinden büyük bir oluşumu da istememekte, Ortadoğu Bölgesinde de söz sahibi olmak istemektedir. Yer altı kaynakları bakımından zengin rezervlere sahip olan Orta Asya ve Hazar Havzası ülkelerine bu kaynakların yeryüzüne çıkarılıp uluslararası pazarlara taşınması noktasında da kendi çıkarlarını gözetecek politikalar izlemeleri için baskı uygulamaktadır.Bir anlamda Rusya bölgedeki kontrolünü sürdürmekte,devletlerin siyasetlerini ve ekonomik yapılarını şekillendirmede etkili bir aktör olmaktadır.

İşte bu noktada Cumhuriyetler üzerinde Türkiye'nin pan-Türkizm düşüncesini yaygınlaşabileceği endişesi yaşamakla beraber Türkiye'nin bu denli enerjide zengin bir bölgenin politikalarının gidişatı üzerinde etkili olabilecek bir durum oluşturabileceğini düşünmüştür. Ancak sanılanın aksine Türkiye bölge ülkeleri üzerinde herhangi bir emperyalist hedef ve içişlerine müdahale düşüncesi barındırmamaktaydı.

Rus engelini aşarak Hazar havzasına ulaşıp buradaki Türk cumhuriyetlerine ulaşılması noktasında Türkiye'nin eli kolu bağlanmıştır. Bu bölgeye yönelik ne kadar ulaşma isteğini içimizde barındır sakta Rusya'ya karşı koyacak gücü kendimizde bulamamakla beraber Rusya'nın bir anlamda dış politikamızı yönlendirmesine izin vermek zorunda kalınmıştır Kısaca bu tutum neticesinde Türkiye Hazar gibi enerji deposu bir bölgede tam anlamıyla hâkimiyet süremedi.

Eğer Rusya faktörü olmasaydı Türkiye hazar havzası enerji kaynaklarının bir çoğu ile daha yakın ilişkiler kurarak, alternatif enerji kaynakları oluşturabilirdi. Neticede petrol ürünleri, Azerbaycan ihracatının % 86'sını oluşturmaktadır. Bütçe gelirlerinin ise % 50 kadarı petrol ürünlerinden gelmektedir(Laçiner,2006:42).

Ha keza gerek petrolde ve gerekse de doğalgazda Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan'ın kayda değer bir yerleri olduğu görülür. İç tüketimlerinin çok üstünde bir üretim yapabilme imkân ve potansiyellerinin oluşu, bu ülkeleri büyük tüketici ülkeler nezdinde daha da önemli kılmaktadır. Özbekistan'ın da doğalgaz rezervleri açısından kayda değer bir zenginliği bulunmaktadır. Bu dört ülke birlikte bilinen dünya petrol rezervlerinin %3,6'sına ve bilinen doğalgaz rezervlerinin de %6,9'una sahiptir(Yazar,2001:21).

3.2.Boğazlar Sorunu

Bir sorunda Hazar enerji kaynaklarının dünya pazarlarına nasıl ve ne güzergâhta aktarılacağı, boğazlar konusu noktasında olmuştur. Keza Hazar bölgesinde bulunan petrol ve doğalgazın Türk Boğazları kullanılarak dünya piyasalarına aktarımı sorunsalı üzerinde durulması gereken ve literatürde çokça tartışılmış konulardan biridir. İki ülke arasındaki bir sorunda Türk boğazları konusu, özellikle SSCB'nin yıkılmasıyla Rusya'nın Karadeniz'de sahip olduğu limanların birçoğunu kaybetmesiyle, SSCB'nin bölgedeki hegemonyası Soğuk Savaş'ın bitişiyle sona ermiş, Karadeniz önemli gerilim noktalarından biri haline gelmiştir.

Dünyadaki günlük petrol tüketiminin yaklaşık % 3,7'sinin Türk Boğazları yoluyla taşınması nedeniyle enerji güvenliği açısından, Türk Boğazlarının ayrı bir önemi vardır(Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı,2008).Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren, Karadeniz'deki limanlara akan petrolün artışına paralel olarak, Türk Boğazlarından tehlikeli madde ve petrol taşıyan gemilerin sayısındaki artış katlanmıştır. Bu bağlamda, Boğazlarda tanker trafiği 1996-2009 döneminde %218 artışla, 2009 yılında 9299 tankere, geçen tehlikeli madde miktarı ise yaklaşık %240 oranında artarak, 2009 yılında 144,6 milyon tona ulaşmıştır(Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı,2015).

Türk Boğazları, Sovyetler Birliği'nin dağılmasını müteakiben oluşan uluslararası ortamdaki gelişmelere bağlı olarak, Hazar, Karadeniz, Akdeniz üçgeninde yer alan enerji koridorunun kritik bir dar boğazı haline gelmiştir(Zengin ve Esedov,2009:104).Karadeniz kuzeydeki Rusya ve Ukrayna'nın Türkiye ve güneydeki diğer ülkelerle, doğudaki Orta Asya ve Kafkasya'nın da Balkanlar ve Avrupa ile etkileşime girmesine imkân tanımaktadır. Ukrayna, Romanya, Bulgaristan ve Gürcistan'ın açık denizlere ulaşımını sağlayan yegâne deniz yolu Karadeniz'den geçmektedir. Rusya'nın yıl boyunca işleyebilen limanları Karadeniz'de bulunmaktadır(Sandıklı ve İsmayılov,2014:6).

Avrupa ile Asya arasında sıkışmış, Batı Avrupa ile olan ilişkilerinde coğrafi engelleri aşmayı arzulayan ve her çağda bir dünya devleti olma arayışındaki Rusya'nın uluslararası taşıma yollarıyla bağlantılarını geliştirmek açısından tarih içerisinde Türk Boğazlarına olan ilgisi zamanla kemikleşen bir sorunsala dönüşmüştür(Büyükakıncı,2012:798).Bu konuda ortaya çıkan ilk problem Rusya'dan yola çıkan petrolün, Türk Boğazlarından geçirilerek taşınmak istenmesinde yaşanmıştır. Çünkü Rusya için ticaretin büyük bir bölümü Türk boğazlarından sağlanmaktaydı. Türk Boğazları enerji nakliyatında önemli bir merkez hâline dönüşmüştür.

Türk Boğazlarında petrol ve doğal gazın tankerlerle taşınmasını öngören uluslararası deniz taşımacılığının tehlikeli yüke dayalı gemi trafiğinin yükselen eğilimleri, seyir güvenliğinin sınırlarını aşan yeni bir projeksiyonu gündeme getirmiştir (Zengin ve Esedov,2009:104).

1936 yılında imzalanan Montrö Anlaşması İstanbul Boğazı'ndan gemilerin geçişini düzenlemekte ve tüm uluslardan ticaret gemilerinin serbest geçiş yapmasına müsaade etmektedir. Söz konusu anlaşma giderek büyüyen ebattaki petrol tankerleri henüz ortaya çıkmadan çok önce imzalanmış olup, büyük gemilerin Rusya, Ukrayna ve Gürcistan yükleme limanlarından petrol

taşıması, tanker trafiği ile ilgili bazı kısıtlamaları zorunlu kılmıştır(Dünya Ticaret Örgütü,2010).

Montrö Sözleşmesi, Türkiye'ye boğazları silahlandırma hakkı tanırken boğazlardan ticari gemilerin geçiş serbestliği ise savaş zamanlarında Türkiye'nin güvenliği dikkate alınarak belirli şartlara bağlı hale getirilmiştir. Savaş zamanında Türkiye savaşan tarafısa sadece düşman olmayan devletlerin ticari gemileri boğazlardan geçiş hakkına sahiptir. Sözleşmenin değiştirilmesi için gündeme getirilen en önemli bölümü ise savaş gemilerinin boğazlardan geçişini düzenleyen maddelerden oluşmaktadır. Sözleşme, barış zamanında boğazlardan geçecek ve Karadeniz'de bulundurulacak yabancı savaş gemilerine Türkiye'nin yetkili kurumlarına önceden bilgi vermek zorunluluğu, tonaj ve süre sınırlaması getirmektedir(Salı ve Kaya ,2014:12).

Boğazlarda transit geçişte bulunabilecek yabancı savaş gemilerinin toplam tonajının 15 bin tonu aşmaması öngörülmüştür. Ancak, Karadeniz'e sahildar olan bir devletin, önceden izin almak ve refakatinde başka gemi bulundurmamak şartı ile 30 bin tona kadar olan bir gemisini Boğazlardan geçirebilmesi konusunda düzenlemeler yapılmıştır. Bunun dışında Karadeniz'e sahildar bir devletin her iki istikamette geçirebileceği gemi tonajına bir sınırlama getirilmemiştir. Diğer yandan Karadeniz'e sahildar olamayan devletlerin bu denizde bulundurabilecekleri savaş gemilerinin tonajının 30 bin tonu aşmaması ve bu gemilerin Karadeniz'de en çok on beş gün kalabilmesi uygun görülmüştür(Atabey,2013:24).

Sözleşme'nin 24'üncü maddesi savaş gemilerinin Boğazlardan geçişini düzenleyen tüm Sözleşme hükümlerinin uygulanmasını gözetme yetkisini Türkiye'ye vermektedir. Diğer taraftan, temel koşulları 2'nci maddede belirlenen ticaret gemilerinin geçiş koşullarına ilişkin olarak, anılan hükümler dışında Türkiye'nin Boğazlardan geçen ticaret gemileri üzerinde ülkesel egemenliğinden kaynaklanan geçiş düzenleme yetkisi varlığını sürdürmektedir(Doğru,2013:162).Bu kapsamda çeşitli uygulamalar ve tüzükler getirilmiştir.

Rusya ise bu tüzüğün ardından Türkiye'ye, tehlikeli durumlarda trafiği tek yönlü olarak kapatmak hatta bir süre durdurma yetkisi tanınması şeklinde tek taraflı yeni uygulamalar getirmesinden dolayı Montrö Sözleşmesi'nde düzenlenmiş serbest geçiş hakkına ilişkin ihlaller olduğu konusunda itiraz etmiştir.

Rusya Federasyonu'nun bu husustaki itirazları devam etmekte olup, Dış İşleri Bakanlığı Hukuk Bölümü Başkan Yardımcısı Yakov Ostrovski ülkesi adına tüzüğün yürürlüğe girmesi sebebiyle yaptığı açıklamada, "Rusya gemi trafiğinde güvenliği artırıcı olan uluslararası hukuku ihlal etmeyen bazı maddeleri kabul edebilir. Ama diğer bazı Hükümler yasal olmayıp, kabul edilemez." demekteydi. Aynı beyanatta, tüzükteki bazı maddelerin Boğazların geçici olarak kapanmasına sebep olacağı belirtilerek, bunun Montreux'in Hükümlerine aykırı olduğu iddia edilmekteydi(Yel,2011:1513).

Ayrıca Moskova, Tüzüğün Montrö Sözleşmesine aykırı olduğu görüşünde ısrar ederken, Türkiye'nin bunu Boğazlardan petrol sevkiyatını engellemek ve bu suretle Bakü-Ceyhan hattını özendirmek amacıyla çıkardığını da iddia etmiştir. Rusya'nın Orta Asya ve Kafkas petrollerini Novorossisk üzerinden Boğazlar yoluyla dünya pazarlarına sevk etmeyi planlamakta olması, yeni Tüzüğün getirdiği kayıtlamalar Moskova'nın Tüzükten duyduğu

Türkiye'nin Doğalgaz Noktasında Rusya'ya Bağımlılık Durumunun Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikasına Yansımaları

rahatsızlığın sebeplerindedir(Kamel,2015). Rusya kendi açısından büyük olumsuzluklar taşıyan bu uygulamayı kabul etmek istemiyor. Türkiye ise boğazlar meselesinin kendi iç hukuk meselesi olduğunu söylüyordu.

Bunun üzerine 1998 de "Türk Boğazları Deniz Trafik Düzeni Tüzüğü'nü(Tüzük,1998). yayınlamıştır. 1998 Türk Boğazları Deniz Trafik Düzeni Tüzüğü, geçiş rejimi ile ilgili hükümleri biraz hafifletilmiş ve kullanılan kavramlara dikkat edilmiştir.

Böylece sorun kısmen de olsa çözülmeye çalışılmış, İstanbul Boğazı'ndaki güvenlik sorunu da önemli ölçüde azaltmıştır.Tüzük değişikliğine gidilmesinin bir çok sebebi bulunmaktadır.Ancak makaledeki asıl konumuz olan enerji, boğazlar konusunda Rusya Türkiye'ye muhtaç olmasına rağmen ,enerjide Rusya'ya bağımlı Türkiye'nin Rusya'nın tepkisini görmezden gelememe ve tüzük değişikliğine gitme zorunda kalma sebeplerinden biridir. Her ne kadar Rusya boğazlar hususunda, boğazlardan geçen gemiler taşınan yük ve enerji hususunda Türkiye'ye bağımlı olsa da, Orta Asya'daki enerjinin Türkiye'ye getirilmesi hususunda enerji nakil hatlarının geçtiği yerler , doğalgaz bağımlılığımız göz önüne alındığında , Türkiye'nin Rusya'ya bağımlılığı daha güçlü hissedilmektedir.

Türkiye ile RF'nin yaşadıkları anlaşmazlıklara bugün bakıldığında, Boğazlarla ilgili düzenlemeler konusunda RF'nin şikâyetlerinin halen devam ettiği de görülmektedir. Karadeniz bölgesinde 1990'lardan bugüne devam eden ve nihai bir çözüme kavuşturulamayan çatışma alanları mevcuttur.

Siyasi konulara ekonomik çıkar perspektifinden bakmak zorunda olan Türkiye olayları madalyonun diğer yüzünü de görerek, siyasi olaylar neticesinde, ekonomik ilişkilerini riske atmayacak şekilde hareket etmeye özen göstermektedir. Neticede siyasi ilişkiler ne denli iyi olursa Rusya Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerde o oranla iyi olacaktır.

3.3.Kafkasya'da Yaşanan Çatışma Alanları

Bunun yanı sıra Türkiye ile Rusya'yı karşı karşıya getiren sorunların yaşandığı konulardan biride Kafkasya da ortaya çıkan sorunlardır. Türkiye, Kafkasya'daki nüfuz mücadelesinin katılımcılarından biridir. Tarihsel, etnik ve kültürel bağlarının bulunduğu bölge; Rusya ile arasında tampon bölge oluşturması, Rusya'nın güneye, sıcak denizlere inme politikasının engellenmesi, Orta Asya Cumhuriyetleri ile köprü durumunda bulunması nedeniyle, Türkiye açısından stratejik öneme sahiptir. Ayrıca, Doğu Anadolu bölgesinin güvenliği, yer altı zenginliği ve petrol yatakları gibi konular açısından da hassas konuma sahiptir(Kona ,2008:15).

Kafkasya, Rusya Federasyonu'nun Avrupa bölümünü, Orta Asya ve Anadolu'ya ve Anadolu üzerinden Orta Doğu'ya bağlamaktadır. Orta Asya açısından ise Anadolu'ya ve devamında Avrupa'ya açılan kapı niteliğindedir. Doğu-Batı yönünde Orta Asya'nın denizlere ulaşmasını mümkün kılan en kısa ve uygun istikametler üzerindedir. Hazar Denizi'nin Karadeniz'e çıkışını sağlayan en kısa yol Kafkas güzergâhından yapılabilmektedir(Davutoğlu,2001:129).

SSCB'nin yıkılışıyla bağımsızlık hareketlerinin boy göstermesi sonrası bu bölgeye yönelik Rusya'nın etkisinin azalışı sonrası Türkiye'nin bu bölgedeki

varlığını artırma düşüncesi neticesinde bu bölgenin Türk -Rus ilişkilerinde iki büyük gücün rekabet alanı haline gelmesine sebep olmuştur.

3.4.Türkiye-Rusya İlişkilerinde Ermenistan Faktörü

İki ülke ilişkilerini gerginleştiren olaylardan biri Dağlık Karabağ sorunudur. II. Dünya Savaşı sona erdikten sonra, 1945 yılı sonbaharında, zamanın Ermenistan lideri Grigori Arutyunyan, Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'dan koparılması meselesini yeniden gündeme getirmiştir. Bu bağlamda Kasım ayında Stalin'e bir mektup gönderen Arutyunyan yine nüfus meselesi üzerinde durarak Dağlık Karabağ'ın toplam 153.000 olan nüfusunun 137.000'ini Ermenilerin oluşturduğunu ifade etmekteydi(Atar ,2005:3).1975 yılında ise Ermeniler, tekrar Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanması için Moskova'ya müracaatta bulunmuşlardır. Fakat Komünist Parti Bölge Komitesi bu isteği reddetmiştir(Atar ,2005:3).

19. yüzyılın başlarında birlik ve beraberlikten yoksun olan Azerbaycan Hanlıklarının durumundan faydalanarak bütün Kafkasya'yı işgal eden Rusya, Ermenilerle iş birliğine girmiş; komşu ülke ve bölgelerden topladığı Ermenileri, işgal ettiği Azerbaycan topraklarına toplamaya başlamıştır(Dedeyev,2008:29). Karabağ bölgesinin yani üst kısımları, dağlık bir bölge olmasından dolayı Rusların bölgeye Dağlık Karabağ adını verdikleri dağlık kesimde yaşayan Ermenilerin varlığı sürekli vurgulanmıştır. Büyük Ermenistan" kurmak hayalinde olan Ermenilerde bu söylemlerle birlikte terör faaliyetlerine Sovyetlerin sonuna kadar devam etmiştir.

Sovyetler Birliği'nin kuruluşundan yıkılışına kadarki dönemde Azerbaycan içerisinde Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi (DKÖB) isimli yapının oluşturulması, bu yapı içerisinde Ermenilerin etnik yoğunluğunun sağlanması, DKÖB'nin Ermenistan'a birleştirilmesi için kapsamlı hazırlıkların Sovyetler Birliği içerisinde ve dışında sürdürülmesi, Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecinde bölgede çatışmaların alevlenmesine neden olmuştur. İlk başlarda karşılıklı etnik nefret artmış, Azerbaycan-Ermenistan sınırında ve Azerbaycan içerisindeki eski DKÖB coğrafyasında küçük çaplı çatışmalar baş göstermiş, Haziran 1992'den itibaren bu çatışmalar savaşa dönüşmüştür(Aslanlı,2012.185).

Aynı yıllarda Ermeni saldırıları Türklerin ikamet ettikleri mahallelerde dâhil olarak devam etmiştir. Azerbaycan'daki 1987 ve sonrası yıllarda gerçekleştirilmiş terör dalgası sonucu bölge Türklerden tamamen temizlenmiştir. Takriben 350 binden fazla insani etnik temizliğe maruz bırakılırken, bu insanların ekonomik varlıklarına el konulmuş, herhangi bir hak taleplerine imkân verilmemiştir. Bütün bu olanlara seyirci kalan Sovyet yönetimi bir bakıma Ermenilerin programlı bir şekilde çalışmasına yardımcı olmuşlardır. Ermeniler için bu kutsal bir savaş anlamı taşımakta ve bu nedenle de öldürmeden, gaspa, yağmadan işkenceye kadar her türlü yolun kullanımı mubah görülmektedir(Yılmaz,2006:11).

Hâlihazırda Rusya'nın Karabağ sorununda sergilediği tutum, Azerbaycan'ın Hazar'da kendi petrolünü üretmesi ve uluslararası pazarlara ulaştırılması konusunda bağımsız bir siyaset yürütmesi, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'e karşı düzenlenen suikast ve darbeleri Rusya'nın hazırladığı söylentileri, Çeçenistan'da patlak veren savaş bahanesiyle

Rusya'nın Azerbaycan'la ortak sınırını kapatması, Azerbaycan gemilerinin Hazar Denizi'nden Volga nehri yoluyla dünya denizlerine çıkışının zorlaştırılması ve diğer olaylar iki devlet arasındaki ilişkilerin normal bir düzeye gelmesini engellemiştir(Yılmaz,2006:183).

Karabağ sorununun Rusya faktörünü ele alırsak; Rusya, Karabağ sorununun kilit ülke olma özelliğini korumuştur. Eğer aradan çekilirse Ermenistan ile Türkiye arasında çok sorunumuzun kalmayacağı görüşleri mevcuttur. Rusya'nın Kafkas politikası Kafkasya'yı ele geçirme hedefinde Ermenistan kullanılan bir maşa konumundadır adeta. Azerbaycan topraklarının %20'sinin işgal edilmesinde, yaşanan çatışma, istikrarsızlık ve göç etme durumlarında RF'nun önemli ölçüde ekonomik, siyasi ve askeri desteği söz konusudur.

Ancak Ermenistan ile Türkiye arasında çözümlenmemiş birçok sorunun mevcut olması, Ermenistan'daki Rus üslerinin varlığı ve Karabağ sorununun bölgede istikrarsız bir ortam yaratarak Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın güvenliğini tehdit eden bir unsur olarak varlığını sürdürmesi ABD'nin bölgedeki stratejik çıkarlarını gerçekleştirmesini engellemektedir. Bölgede bu petrol boru hattının güvenliğinin sağlanmasını Kafkas politikasının öncelikleri arasına koyan ABD, Azerbaycan petrolleri ve Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı nedeniyle Azerbaycan ve Türkiye'yi desteklerken, diğer yandan da Hazar petrolleri ve boru hattı güvenliğini korumak için Ermenistan'a ekonomik yardımlarda bulunmaktadır(Seferov ve İbadov,2007:168-170).

Halen bölgede en büyük siyasal güç olan Rusya, Sovyet sonrası dönemde bölgede Hazar petrolleri için verilen paylaşım kavgasında Karabağ sorunundan kendi ulusal çıkarları doğrultusunda yararlanmak istemiştir. Bunun için Ermenileri desteklemiş ve Azerbaycan topraklarının % 20'sinin işgalinde önemli rol oynamıştır. Böylece, iki ülke arasındaki ilişkilerin gerginliğinden yararlanmak ve bunu Azerbaycan'a karşı koz olarak kullanarak Azerbaycan ve Hazar petrollerini kontrol etmek istemiştir. Bu nedenle, Rusya sorununun çözümsüz kalmasını kendi çıkarları açısından yararlı görmektedir(Rahman ve İbadov,2007:168-179).

Kafkaslar zengin enerji kaynakları, boru hattı projeleri ve tarihi İpek Yolu'nun canlandırılması için düşünülen projelerin odak noktasındaki konumuyla stratejik bir öneme sahiptir. Bu projelerin sürdürülmesi açısından bölgede güvenlik ve istikrara gereksinim duyulmaktadır. Oysa Karabağ sorunu bütün bölgenin güvenliğini tehdit etmektedir. Türkiye Hazar geçişli petrol ve doğalgaz boru hatlarının güvenliği açısından Kafkasya'yla yakından ilgilienmektedir. Ancak, Karabağ'da belirsizlik devam ettiği sürece bu sorun bakü-ceyhan petrol boru hattı için de tehdit oluşturmaktadır(rahman ve ibadov,2007:168-179).

Dağlık karabağ sorunu'nun, ancak rusya istediği zaman çözülebilecek bir görünüm sergilemesi, türkiye'nin müttefiki gürcistan'ın siyasal geleceğinin ve toprak bütünlüğünün rusya'nın elinde olması, orta asya-hazar-türkiye geçişli enerji projelerinin rusya tarafından her an baltalanabilecek bir yapı arz etmesi, rusya'nın türkiye'ye karşı elinin ne denli güçlü olduğunu gösteren bölgesel deliller olarak görülmelidir(tüysüzoğlu,2013).

ancak rusya'ya bağımlı türkiye'nin kafkasya'da çıkan durumlar neticesinde ne kadar etkin ve tarafsız bir dış politika uygulayabildiği de tartışma konusudur. Neticede Dağlık Karabağ sorununun Azerbaycan

destekleyen Türkiye, enerji odaklı ilişkiler ışığında dış politikasını şekillendirmektedir. Türkiye'nin; Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ sorununa yönelik dış politika tavrı da Azerbaycan'a kardeş ülke olmasından dolayı verilen desteğin yanı sıra "enerji merkezli bir dış politika tavrı da içermektedir. Çünkü Türkiye Azerbaycan'ın Hazar havzasında yer alan güçlü petrol rezervlerine sahip bir ülke olduğunun da farkındadır.

Özellikle 3.000 Azeri nüfusun yanı sıra Ahıska Türklerinin de yaşadığı Hocalı kasabasında, 1992 yılında 25 Şubat'ı 26'ya bağlayan gece, Ermenistan silahlı kuvvetleri ve 366. Rus Motorize Alay'ının gerçekleştirdiği katliamda (Kavak,2015:7). Türkiye soydaşlarımızın korkunç kıyımı karşısında ,insan hakları ihlaline yönelik böylesi bir durumda sessiz kalmıştır. Kamuoyu tarafından Türkiye'den beklenense uluslararası kuruluşlarda katillerin yargılanmasının önünün açılması konusunda aktif rol alması,yaşanan durumun TBMM'de alacağı bir kararla soykırım tanınması gerektiği yönünde görüşler verilmekteydi.

Ancak Türkiye Karabağ sorununda Ermenistan'a yönelik bir takım siyasi hamleler gerçekleştirse de, komutu Rusya'dan alan Ermenistan üzerinde pek etkili bir siyaset yürütememiştir. Rusya, Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki bölgesel etkinliğini engellemeye çalışmakta, özellikle Ermenistan üzerinden ve Dağlık Karabağ sorunu ekseninde Türkiye'nin önüne taş koymaya çalışmaktadır(Tüysüzoğlu,2013).

Şu da bir gerçektir ki, Ermenistan'la yapılacak her bir uzlaşma niyeti beraberinde birçok tavizi getirmekte idi. Ancak bu zamana kadar verilen tavizlerden sonuç alamayan Türkiye'nin zaten bu konuda çözüme yönelik hareket alanı daralmış, aynı zamanda bağımlı olduğu Rusya'ya sözünü geçirebilecek, üzerinde etkili olabilecek konumdan çok uzak oluşu bu konuya yönelik dış politika tavrını kısıtlamıştır.

Rusya Federasyonu açısından; Türk-Ermeni ilişkilerini, genel olarak Güney Kafkasya düzleminde izlediği politikalar doğrultusunda ve temel olarak iki konuda etkilemektedir. Bunlardan ilki Dağlık Karabağ'da Ermenistan ve Azerbaycan arasında süren anlaşmazlık, bir diğeri de Ermeni Diasporasının dünya çapında Türkiye aleyhine yürüttüğü 1915 olaylarının soykırım olduğu yönündeki propagandasıdır.

Rusya Türkiye'ye karşı "Ermeni kartını" her zaman oynamayı tercih etmiş, Kafkasya'da çıkarlarını savunan Ermenistan'ı her zaman desteklemiştir.Ermenistan Rusya'nın Kafkasya'daki bir eli konumundadır adeta.

Ermenistan'da aynı şekilde Rusya'ya destek çıkmaktadır. Ermenistan'ın, Rusya ile sınırı olmamasına rağmen, siyasi ve askeri bağlamda sıkı işbirliği içinde bulunmaktadır. Bağımsızlığının ilk yıllarında Rusya karşıtı görüşler ortaya çıksa da Rusya ile ilişkilerini üst düzeyde tutmaya çalışan Ermenistan, bununla jeopolitik dezavantajını telafi etmeye çalışmıştır. Rusya, Ermenistan dış politikasında temel ülke konumundadır ve Ermenistan'ın siyasi ve ekonomik varlığının devam etmesi büyük ölçüde Rusya'ya bağlıdır(Cabbarlı,2004:5).

Rusya tüm bu sebeplerden dolayı Ermenistan ile ilişkilerini en üst seviyede tutmaya özen gösteriyor. Ermenistan ile bağlantısını Gürcistan üzerinden gerçekleştiren Rusya, Gürcistan'daki üslerini kapatmayı geciktirmeye devam ediyor. Ermenistan ile bağlarını koparmaması İran ile işbirliğini de güçlendiriyor. Diğer taraftan ise, Ermenistan ile olan çok yakın

ilişkileri ve Ermeni diasporasının tüm baskılarına rağmen Türkiye ile ilişkilerini dengede tutmaya ve sözde soykırım iddialarını resmi olarak kabul etmemeye de özen gösteriyor(Özbay,2005:11-12).

Rusya Federasyonu Federal Konseyi Devlet Duması (Temsilciler Meclisi) 14 Nisan 1995'de kabul ettiği kararda, Ermeni iddialarına konu edilen olaylar kınadı ve "24 Nisan Soykırım Kurbanlarını Anma Günü" olarak ilan etti. Rusya Federasyonu Federal Konseyi Devlet Duması'nın 22 Nisan 2005 tarihli açıklamasında da Ermeni iddiaları paralelinde değerlendirmelerde bulunan, ardından Rusya Devlet başkanı Vladimir Putin 1915 olaylarını 100.yıldönümünde Ermenistan'ın başkenti Erivandaki törenlere katılıyor. Putin törene katılmadan önce 1915 olaylarının "soykırım"olduğunu bir kez daha vurguladı(1915 Olaylarına Dair ...,2011).Türkiye ise Rusya'yı kınamaktan öteye geçememiştir. Ancak 2000 yılında 1915 olaylarını soykırım olarak tanımlayan Vatikan'dan Türkiye büyükelçisini çağırarak Türkiye aynı tepkiyi Rusya'ya karşı neden veremedi soruna yanıt enerji bağımlılığı sonrası kısıtlanan dış politika hareket sahası olarak cevaplanabilmektedir.

Rusya Federasyonu'nda bulunan dünyanın en kalabalık Ermeni diasporasının ileriki dönemlerde Türkiye-Rusya ilişkilerini etkileyebileceği düşünüldüğünde Türkiye ile Rusya ilişkilerinde daha çok enerji-politik bir açıdan yaklaşarak daha temkinli bir dış politika seyri gütmelilerdir. Neticede Rusya Türkiye için Türkiye de Rusya için çok önemli ticari ortak haline gelmiştir. Ekonomik ilişkilerle beraber siyasi ilişkiler güçlenerek ilerleme kaydetmektedir. Çok ciddi sınavlardan geçen bu ilki ülke sözde Ermeni soykırımı iddiaları ile birbirlerini karşılama alacak kadar hataya düşmeyeceği tahmin edilmektedir. Kısaca T.C'nin Kafkasya politikası ,T.C.-R.F. ilişkilerinin bir bölümünü içerir.

3.5.Ukrayna -Rusya Krizi ve Kırım Meselesi

3.ülkelerde Rusya arasında yaşanan ve Rusya'ya bağımlı Türkiye'nin de dış politika tavrını şekillendiren bir diğer olayda Rusya -Ukrayna krizleridir. Anlaşmazlıklardan biri 2009'un ilk gününde meydana gelen Rusya'da devlet tekelinde bulunan Gazprom şirketinin Ukrayna'da yapılan gaz sevkiyatını kesmesiyle patlak vermiştir.2005 yılındaki Rusya Federasyonu'nun Ukrayna ile yaşamış olan bu anlaşmazlık sonucunda, enerji sevkiyatının güvenliği konusuna yönelik tehlikenin varlığı hissedilmiş ve bu konuda alternatif olabilecek projelere yönelinmeye başlanmıştır.

2009 yılındaki Rusya-Ukrayna gaz krizi etrafındaki olaylar, hem siyasi amaçlar için şimdiye kadar görülmemiş biçimde enerji silahının kullanılmasıyla, hem de dünyanın gözleri önünde en insafsız doğalgaz kampanyasının yürütülmesinin parlak bir örneği olarak tarihe geçmiştir(Doğalgaz Krizi ve ...,2009). Rusya Ukrayna'daki yönetimi zayıflatabilmek için doğalgazı çok etkili bir silah olarak kullanmıştır.

Bu kriz sırasında Türkiye'nin çok fazla etkilendiği söylenemez. Toplamda aldığı gazın 1/3'ünü Ukrayna üzerinden temin etmekteydi. Ancak Rusya Mavi Akım hattı üzerinden verdiği gaz miktarını %20 oranında arttırma yoluna gitti ve sıkıntı kısmen aşılmış oldu. Aynı zamanda İran'da Türkiye'nin talep ettiği gazın 2 katı kadar gaz pompalayabileceğini bildirmişti(Ersöz ,2009).

Ukrayna ve Rusya arasındaki yakın zamanlı ve Türkiye'yi asıl ciddi anlamda etkileyen bir diğer olayda 21 Kasım 2013 tarihinde gerçekleşen Ukrayna kriz ve akabinde yaşanan Kırım hadisesidir.

Rusya ile Kırım meselesinin arka bahçesinde Karadeniz faktörünün yattığı da aşikârdır. Karadeniz'e sahip olunmak isteniyorsa Kırım'a sahip olunmak gerekiyordu adeta. Örneğin; Rusya'nın Karadeniz'deki donanmasının merkezi Sivastopol Limanıdır ve bu limanda Kırım'da yer almaktadır. Rusya'nın Sivastopol-Tartus ta askeri gücünü artırması Küçük Asya'yı aslında denetim altına alması anlamına gelmekte idi(Ünver ,2015). Öyle görülüyor ki Rusya'nın Sivastopol limanını ele geçirmesi sonucu enerji nakillerini rahatlıkla kontrol edebileceği görülmektedir.Kırım'ın Karadeniz'deki münhasır ekonomik bölgesi, yarımada'nın yüzölçümünün yaklaşık üç katı genişliğindedir. Dolayısıyla Kırım'ın hâkimiyeti askeri-stratejik açıdan olduğu kadar Karadeniz'deki ekonomik kaynaklara erişim açısından da önem arz etmektedir(Sandıklı ve Kay ,2014:37).Kırım hadisesi bir anlamda Karadeniz'deki güç mücadelesinin kurbanı olmuştur.

Moskova'nın Kırım'ı ilhak etmesi "Güney Koridoru' 'projesinin gerçekleşmesine doğrudan tehlike yaratmakla beraber TANAP, TAP ve diğer uluslararası önemli projelerin kaderi de kuşku altına düşürmüştü olacaktır. Öyle görülüyor ki, Rusya Sivastopol limanının kontrolünü ele geçirirse, sonrada İstanbul boğazının statüsünü değiştirebilirse, gemilerinin engelsiz olarak Akdeniz'e açılmasına imkân elde edecek, Türkiye, İstanbul Boğazından geçen hiçbir Rus gemisine yasak koyamadığı gibi, sürecin bu yönde gelişmesi olasılığı oldukça yüksek bir konumda görünmektedir(Kısacık,2014:2).

Yaklaşık olarak 2 milyon Kırım insanının Ukrayna'nın parçası olarak kalıp kalmayacağı'nın oylandığı süreçte Türkiye'nin toprak bütünlüğünü mü savunacağı, diğer yandan da Rusya ile derinleşen ikili ekonomik ilişkilerini riske atmama arayışında mı olacağı, diğer taraftan da NATO müttefikleriyle aynı çizgide olup olmayacağı merak konusuydu. Bu konuda Türkiye, Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasını tanımayacağı, Kırım'daki Tatarlar açısından Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü savunması noktasında bir takım açıklamalar yapmasına karşın, Avrupa ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletinde olduğu gibi ekonomik yaptırım kararlarına imza atması, onun için enerji bağımlılığı nedeniyle çok riskli bir tutumdur. Türkiye'nin Rusya'yı kızdıran tavrı bir anda Rusya'nın çizgisinde sapmaya sebep olabilirdi.

Kırım ile pek çok bakımdan göbek bağı bulunmasından dolayı Türkiye Kırım Tatarlarının kaderinden sorumlu tutulmaktadır.*Tüm bu beklentilere rağmen Türkiye tarafında* ise sessizlik hâkim olmuş, Türkiye bu konuda etkili bir siyaset izleyememişKırım'ın Rusya'ya bağlanmasını sözlü olarak kınamakla yetinmiştir.

Türkiye ile Rusya arasındaki enerji ilişkisi Ankara'nın yaptırımlar konusunda bir anlamda elini kolunu bağlıyordu. Fakat ne kadar ekonomik bağımlılık söz konusu olursa olsun yaşanan yanlış duruma ekonomik bağımlılıktan dolayı sessiz kalmakta bir ülkenin siyasi portresi için ne kadar doğrudur bilinmez. Güç bir anlamda enerji ile bağlantılı bir alandı. Rusya'nın bölgede enerji alanında hâkim bir güç haline geldiği kuşkusuzdur. Bu durum hem bölgede siyasi bir aktör, hem de küresel bir enerji oyuncusu ve küresel bir aktör olmasını sağlamaktadır.

Bu krizle beraber daha açık bir şekilde şu görülmüştür ki; Moskova yürüttüğü dış politikanın merkezine enerji siyasetini veya enerji diplomasisini oturtmuştur. Ona enerjide bağlı birçok devlette dış politikasında Rusya'ya göre şekillendirme yapma durumunda kalmıştır. Rusya böylece doğalgaz bağımlısı olan ülkeler üzerinde rahatlıkla ekonomik ve siyasi baskı uygulayabilecektir. Kısaca en önemli gelir kaynağını yeni dönemde bölge ülkeleri üzerinden sağlayan Rusya enerji arzını siyasi baskı unsuru olarak kullanmış/maktadır. Böylece siyasi açıdan da kendine yeni bir alan yaratmaya çalışacaktır.

Rusya ilişkilerdeki avantajlı pozisyonunu baskı aracı olarak Türkiye'ye karşı politika izlemiştir. Yaşanan bu krizlerle Rusya'nın bu politikalarına cevap verebilecek eşdeğer politikalar geliştirememiş olmasından dolayı Türkiye aslında ilişkilerde ne kadar hassas ve kırılğan olduğunun farkındalığıyla hareket etmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Enerji politikasına göre üreten, tüketen ülkelerin en önemlileri tanımlarına bakılırsa Rusya ve Türkiye bu hususta dünya enerji temininde çok önemli rolleri paylaşmaktadırlar. İki ülke için de önem arz eden enerji işbirliği Türkiye için Rusya ; jeopolitik konumu sonucu petrol ve gaz ticaretinde büyük yatırımları ve sanayileşmede önemli bir asama kaydeden enerji açığını kapatma noktasında güçlü ithalatı ifade ederken Rusya için ise; Türkiye enerji iletiminde transit geçiş ülkesi ,enerji ihracatı için büyük bir pazar fırsatı aynı zamanda tüketim malları üretiminde ihmal eden Rusya için tedarikçi anlamına gelmektedir.

Petrol fiyatlarının düşmesi Rusya'daki ticari şirketleri şüphesiz zor durumda bırakmıştır. Sunulan verilere göre Avrupa Birliği'nin doğalgaz ithalatının 2014 yılının ilk 6 ayındaki oranının 2013 'e kıyasla yaklaşık yüzde 18 azalışı, Rusya'nın Türkiye'ye daha fazla doğalgaz satma ihtiyacı olduğu düşüncesini beraberinde getirmektedir. Buradan da Rusya'nın Türkiye'nin partnerliğine ihtiyaç duyduğu görüşünü çıkarabiliriz.

Türkiye, Rusya'nın Batı'ya karşı uyguladığı politikaların kilit noktasındadır. Diğer bir ifade ile Türkiye, bulunduğu jeo-stratejik konum itibarıyla Batı'nın bölgede kontrol edilmesine imkân vermektedir. Bu nedenle Türkiye'nin enerji açısından Rusya'ya bağımlılığının sürdürülmesi ve Rusya'nın bölge enerji politikalarında Türkiye ile birlikte hareket etmesi, Batı'ya karşı elini güçlendiriyor(Doğan,2015:1). Neticede Türkiye gibi bir koridoru kaybetmesi, Avrupa'da bir çok ülkedeki gaz tedarikçisi konumunu kaybetmesi anlamına gelmekte idi.

Rusya petrol ve doğal gazını tankerlerle Türk Boğazları aracılığıyla ulaşımını sağlamaktadır. Ticaretinin yaklaşık %60 a yakınına da yine boğazlardan yapmaktadır. Rusya'nın en işlek limanlarının Karadeniz'de yer alması, Lozan Konferansı'nda Çiçerin'in Rus buğdaylarından % 70'nden fazlasının Boğazlar yolu ile dünya pazarlarına ulaştığını söylemesi (Akyol,2014) Kara devleti olan Rusya gazının Avrupa ve dünya piyasasına açılması hususunda Türkiye çok önemlidir. Türk Boğazlarına büyük oranda ihtiyaç duyması Rusya'nın Türkiye'ye bağımlılığını artıran bir diğer noktadır. Ancak tüm bu durumlar her halükarda eşit seviyelerde karşılıklı bağımlılığı ortaya çıkaracak kadar güçlü değildir.

Rusya, 2008'den beri blok olarak AB'nin ardından Türkiye'nin önemli ticaret ortağı olmuştur. 2011 senesinde toplam ticaret 30 milyar dolara ulaşmasına karşın, bu oranın % 80'lik bölümünü Türkiye'nin Rusya'dan yaptığı enerji ithalatı oluşturmaktaydı. Mevcut durumda Rusya, Türkiye'nin üçüncü büyük ihracat pazarını oluşturmaktadır ki burada üretim, tekstil ve bazı tüketici ürünleri ön planda yer almaktadır.

Bunun dışında Hazar Havzası'nın diğer iki önemli petrol ve doğalgaza sahip ülkesi Azerbaycan ve Kazakistan, Moskova'nın yakın takibi altındadır(Tsykangov,2006:1083). Türkmen gazı üzerinde de Rus etkisi, yapılan anlaşmalar doğrultusunda 2028 yılına kadar devam edecek gibi görülmektedir. Kısaca Hazardan gelen yada ileride gelecek olan projelerde bu hatların Rusya'nın topraklarından ve Rusya'nın manipüle ettiği Ermenistan, Gürcistan topraklarından geçmesi ve Rusya'nın Ukrayna, Gürcistan ve Ermenistan'a yönelik baskılarında düşünüldüğünde Türkiye Rusya'ya bu noktada bağımlı durumdadır.

Bunun için aralarında enerji ilişkileri Türkiye açısından tek yönlü bağımlılık ilkesine dayalıdır. Her iki ülkenin de faydası ekonomik alandadır. Ancak bu fayda hiçbir zaman denk olmayacaktır. İki tarafta ekonomik olarak birbirlerine muhtaç ve olası bir kötüleşmede ödenecek maliyetler söz konusudur. Ancak birinin kaybı yüksek miktarda kaynak kaybetme ki bunun bir günlük yaşanması bile hayatı durduracak aynı zamanda bir ülkenin itibar kaybetmesine yol açacak bir durum iken, diğeri büyük bir pazarı, koridoru kaybetmeye çalışması yaşayacak ancak Rusya'nın farklı bir enerji koridoru bulmaya çalışması neticesinde Türkiye'ye daha az uğrama gibi alternatif yollar mevcuttur. Ancak Türkiye'nin 2013 yılı verilerine göre 45.270 milyon m3 doğalgaz ithalatı sıralamasında birinci sırayı alan Rusya'ya alternatif gaz tedarikçisi bulabilmesi ise şuan için mümkün görünmemektedir. İki ülke çıkarları noktasında birbirine ihtiyaç duymakta ancak politika ve eylemlerinde Türkiye açısından yoğun bir şekilde tek taraflı bağımlılık izleri vardır ve gittikçe de artan bir seyir izlemektedir.

Bu sebepten dolayı iki ülke ilişkilerinde zorunlu olarak güvenlik ortamını dikkate alarak Liberal perspektiften bakmalıdırlar(Demiryol,2013:26) Yani savaşmak yerine ticaret, siyaset vb. ilişkilerini üst düzeyde tutarak karını maksimum seviyede tutmalıdırlar.

Türkiye'de enerji vizyonunu doğru bir şekilde belirleyebilmesi için, sistem içerisindeki gelişmelerin ve dengelerin farkında olarak hareket etmelidir. Çünkü enerjiyi gerektiğinde iyi bir koz olarak kullandığını gösteren Rusya ile yaşanacak bir enerji sorunu sonrasında, bu durumdan Türk toplumunun çok büyük etkileneceği bilinmektedir. Türkiye enerji politikasında enerji arzının ve talebinin iktisadi göstergelerini, enerji aktarım rotalarını ve enerjinin ekonomik ve politik gelişmeye yön veren devletlerin dış politikalarını şekillendiren stratejik unsurları gibi parametrelere dikkat etmeli, açık kapı bırakmadan bir an önce enerjidekini tavrını ve politikalarını somutlaştırması, bağımlılığı neticesinde oluşan savunmasızlığını azaltmaya çalışması oldukça önemlidir.

Neticede enerji kullanımı, enerji kaynağı rezervlerinin miktarı, enerji kaynaklarının ekonomik olarak kullanılabilir olması ile enerjinin ekonomiye yansımaları noktasında iktisadi bir ilişki söz konusudur. Enerji tüketiminin birim

ve toplam maliyetinin artması enerjinin daha tasarruflu ve daha verimli bir şekilde kullanılmasını gerekli kılmaktadır.

Enerji tasarrufunun yanı sıra enerji tüketiminde etkinliğinin artırılması, alternatif enerji kaynaklarının kullanılması ve enerji depo stok kapasitesinin artırılması alınabilecek önlemlerden bir kaçıdır sadece. Ayrıca enerji politikalarını oluştururken ilgili kurum ve kuruluşların yanı sıra özel sektörün de dâhiledildiği ortak bir platformun gerekli değerlendirilmektedir.

Kendi kendine yetemeyen ülkelerin giderek artan enerji taleplerine bağlı olarak bütçelerinden enerji için ayrılan payların da artması ile bunun neden olduğu dışa bağımlılıktan kurtulmak istemeleri Türkiye gibi ülkeleri alternatif olabilecek ve bu durumdan kurtarabilecek hedefler belirlemeye yönlendirmiştir. Bu durumda fosil yakıt ithal eden ülkeleri yenilenebilir enerji kaynakları potansiyellerini daha etkin kullanmaya zorlamaktadır. Anlaşılacağı üzere Türkiye'nin coğrafi konum itibarıyla çeşitlilik gösterdiği, yenilenebilir enerji kaynak potansiyelinin değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik yapılacak politikalar ile dışa bağımlılığın önemli ölçüde azalacağı öngörülmektedir. Bu bağımlılığı azaltmak adına 2023 hedeflerinde, % 46 payı olan doğal gazın payının % 25'e indirilmesi hedefler arasında yer almaktadır.

Bağımlılığı azaltma noktasında enerji kaynak ülkelerinin çeşitlendirilmesi de bir seçenek olarak sunulabilmektedir. Şu da bir gerçektir ki, boru hatları, doğal gaz anlaşmaları, ülkeleri birbirine daha çok bağımlı hale getirmektedir. Ancak Türkiye ihtiyaçlarından dolayı enerji elde etme kaynaklarını çeşitlendirmeye yönelik ülkelerle arasındaki enerji ilişkilerini düzenleyecek projelere de hız ve ağırlık vermesi gerekmektedir.

Ülkelerin dış politika yaklaşımlarında asıl önemli rol oynayan enerji, diplomasiye de yön veren kilit bir konudur. Dünyada ekonomik kalkınmayı destekleyecek yeni bir alternatif durum bulunmadığı sürece enerji uluslararası ilişkilerde stratejik önemi ile bu ilişkileri belirlemede etkin rolünü koruyacaktır. Türkiye enerji denklemlerinin içinde; kendi ihtiyaçları doğrultusunda, büyük güçlerin de enerji politikalarını dikkate alarak enerji politikasını oluşturmaya çalışmaktadır. Enerji tedarikini de mecbur kaldığı noktada ithalatla sağlamaya çalışan, aynı zamanda enerji tedarikinde iç kaynaklara yönelerek, enerji tedarik kanallarını çeşitlendirerek bağımlılığı azaltmaya çalışan bir ülkedir. Her ülke gibi oda doğal kaynaklara sahiptir. Fakat verimli ve ekonomik olarak enerji formuna dönüştürülebilecek doğal kaynaklara sahip olma konusunda yetersizdir. Türkiye iyi planlanmış ve yönetilmiş bir enerji politikasıyla, coğrafik konumunu yerinde kullanarak, hem önemli politik bir güç hem de ekonomik olarak önemli kazançlar elde edebilir.

KAYNAKÇA

- Akgün,M.-Turan,A,"Türkiye- Rusya İlişkilerindeki Yapısal Sorunlar Veçözüm Önerileri",Türk Sanayici- Leri Ve İş Adamları Derneği, Haziran 1999,Yayınno.
- Tüsiad-T/99-264.
- Akyener,O.- Altun, A.,“Türkiye“De Enerji Stratejileri Ve Politikalarının Belirlenmesinde Rol Oynayacak Kurumsal Bir Yapılanma Modeli”, Erişim:[Http://Tespam.Org/Documents/Turkiyede Enerji Stratejileri V e Politikalarinin Belirlenmesinde Rol Oynayacak Kurumsal Bir Yapılanma Modeli.Pdf](http://Tespam.Org/Documents/TurkiyedeEnerjiStratejileriVePolitikalarininBelirlenmesindeRolOynayacakKurumsalBirYapılanmaModeli.Pdf) , 18 Ocak 2012.
- Akyol,A., "Boğazlar'ınönemi"[Http:// www.Ahmetakyol.Net/Bogazlarin-Onemi/](http://www.Ahmetakyol.Net/Bogazlarin-Onemi/).(12.12.2013).
- Aslanlı,A., "Karabağ Sorunu Ve Azerbaycan-Türkiye-Ermenistan İlişkileri",Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi,2012,C.1,S.1,Çankırı.
- Atabey , F.,"Lozan Sonrasında Boğazlar Sorununun Çözümü: Montreuxboğazlar Sözleşmesi", History Studies,Volume 5/Issue, 5 Eylül/September2013
- Atar, Z.,Dağlık Karabağ'da 1923'den Günümüze Kadar Yaşanan Gelişmeler, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Manisa: Cilt 3, Sayı 1, 2005.
- Aydın M., "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi",Teorisi:Kökeni,Kapsamı,Kritiği", "Uluslararası İlişkiler Dergisi, Bahar 2004,C.1, S.1.
- Baylis,J., "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", Uluslararası İlişkilerdergisi Yaz 2008, C. 5,S.18.
- Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi (Botaş), Sektör Raporu2013,Ankara.
- British Petroleum ,"Reports And Publications - Statistical Rewiev Ofworld Energy2014, [Http://Www.Bp.Com](http://www.Bp.Com).
- "Boğazın Tanker Sorunu,İstanbul Boğazı Tanker Geçiş Sorunu", 6 Eylül 2010,(Erişim):[Http://Www. Denizhaber.Com /Haber/23711/3/.Html](http://www.Denizhaber.Com/Haber/23711/3/.Html).
- Büyükakıncı, E.,"Soğuk Savaş Sonrasında Türk-Rus İlişkileri,(Der.F.Sönmezoglu),Türk Dış Politikasının Analizi ,3. Baskı, İstanbul, Der Yay.,2004.
- Büyükakıncı,E., Türk-Rus İlişkilerinin Değerlendirilmesi - Güvenlik Sorunsalından Çok Boyutlu Derinliğe Geçiş, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2012.
- Cabbarlı,H.,"Bağımsızlık Sonrası Ermenistan-Rusya İlişkileri", (2004),Ankara Çalışması,Asam,(Erişim):[Http://Www.Ermenisorunu.Gen.Tr/Turkce/Makaleler/Bagimsizlik Sonrasi Ermenistan Rusya Iliskileri.Doc](http://www.Ermenisorunu.Gen.Tr/Turkce/Makaleler/BagimsizlikSonrasiErmenistanRusyaIliskileri.Doc).(10.03.2014).
- Çelebi ,Ö.,- Demirağ, Y.,Türk Dış Politikası Son On Yıl, Ankara,Palmeyayıncılık, 2011.
- Davutoğlu, Ahmet (2001), Stratejik Derinlik, İstanbul,Küreyayınları.
- Dedeyev,B.,"Dağlıkkarabağsorunu'Nuntarihiarkaplanınabakış", (Ed.O.Nuri Aras), Dağlık Karabağ Savaşı: Siyasi, Hukuki, Ekonomik Analiz,Bakü,Qafqazüni- Versitesi Yayınları,2008.
- Demiryol, Tolga,"Does Asymmetric Economic Interdependence Promotepolitical Cooperation?The Political Economy Of Russianturkis Energy Relations"European Consortium Of Political

- Research (Ecpr) General Conference, Sciences Popardeux Domaine Universitaire, Bordeaux, France, September 2013.
- Doğan, Y., "Rusya Enerji Politikasında Türkiye'nin Rolü", Stratejik Düşünme Enstitüsü, 10 Kasım 2009, (Erişim), <File:///C:/Users/Oem/Downloads/Rusya-Enerji-Politikasinda-Turkiyenin-Rolu.Pdf>, 23 Nisan 2015, S.1.
- Doğru, S., "Türk Boğazları'nın Hukuki Statüsü: Sevr Ve Lozan'dan Montrö'ye geçiş (Ss.123-169), Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2013, C. 15, S.2.
- Duman, M.- Samadov, N., "Türkiye İle Rusya Federasyonu Arasındaki İktisadi ve Ticari İlişkilerin Yapısı Üzerine Bir İnceleme", (Ss.25-47), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2003, C.6, S.2.
- Ersöz, V., (2009), "Enerji Sektörü 2008 Yılı Değerlendirmesi", Araştırma Raporu, Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Servisi.
- Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (Epdk), 2011 Yılı Sektör Raporu, Ankara, 2012.
- Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (Epdk), 2012 Yılı Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu, Ankara, 2013
- Hacıoğlu, N., "Kırım Bağımsızlık İlanı Edip Rusya'ya Başvurdu", Hürriyet gazetesini, 17 Mart 2014.
- Kamel, A., "İkinci Dünya Savaşı Bitiminden Günümüze Kadar Türk-Rus İlişkileri" (Erişim): <Http://Www.Dispolitika.Org.Tr/Dosyalar/Akamel.P.Htm>, 2015
- Kantarci, Ş., "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi Mi?", Güvenlik Stratejileri Dergisi, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Aralık 2012, Yıl: 8, S.16.
- Kavak, H.Z., "22.Yıl Dönümünde Hocalı Katliamı", İnsani Ve Sosyal Araştırmaları Merkezi, Şubat 2014, (Erişim): <Http://Www.İhh.Org.Tr/Fotograf/Yayinlar/Dokumanl/Hocali.Pdf>, Mayıs 2015.
- Kısacık S., "21.Yüzyılda Avrasya Jeopolitiği Bakımından Türkiye - Rusya Federasyonu Nu İlişkileri", 5 Aralık 2014, (Erişim): <Http://Politikaakademisi.Org/21-Yuzyilda-Avrasya-Jeopolitigi-Bakimindan-Turkiye-Rusya-Federasyonu-İlişkileri/>, (5.05.2015).
- Koçak, M., "Doğu İle Batı Çikmazında Ukrayna'da Değişim Talepleri", Setapers- Pektif, Ocak 2014, S.29.
- Kona, G., "Kafkasya'da Yeni Gelişmeler Ve Türkiye", Politikadergisi, S. 8, 2008.
- Laçiner, S., "Hazar Enerji Kaynakları Ve Enerji Siyaset İlişkisi", Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (Usak), 2006, C.1, No.1, S.42.
- Özbay, F., "Türk-Rus İlişkileri "Bilge Adamlar Kurulu Raporu", Rapor No:58, İstanbul, Haziran, 2013.
- Özbay, F., "Ermeni Diasporası Ve Türkiye-Rusya İlişkileri", Tasam, Stratejik Rapor No:5, Ankara, Nisan 2005, S.11-12.
- Pala, C., "21. Yüzyıl Dünya Enerji Dengesinde Petrol Ve Doğal Gazın Yeri Ve Önemi : "Hazar Boru Hatlarının Kesişme Noktasında Türkiye" (Ss. 5-37), Avrasya Dostluğu Yasası, Enerji Özel, Bahar 2003, C. 9, S.1.

- Sandikli,A.- İsmayilov,E.,-Kaya,E.,"Karadeniz'deki Gelişmeler Ve Türkiye"Bilgesam , Rapor No: 62, Ağustos, 2014,S.6.
- Sapmaz,A., Rusya'nın Transkafkasya Politikası Ve Türkiye'ye etkileri,İstanbul,Ötüken
- Seferov,R., - İbadov,A., "Ermenistan'ın Karabağ'ı İşgal Süreci Ve Sonrasında Azerbaycan'da Yaşanan Zorunlu Göçler Ve Sorunları", Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, Yıl: 2007, Sayı: 18, S. 168-170.
- T.C. Enerji Ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (Etkb),Stratejigeliştirme Başkanlığı,"Dünya Ve Ülkemiz Enerji Ve Tabii Kaynaklar Görünümü",1 Ekim2014,S.6.
- T.C. Enerji Ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (Etkb)Enerji"[Http://Www.Enerji.Gov.Tr/İndex.Php?Dil=Tr&Sf=Webpages&B=Enerji&Bn=215&Hn=12&Nm=384&İd=384](http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=enerji&bn=215&hn=12&nm=384&id=384),2014.
- Tecer,Ö.Ç., "Türkiye'nin 'Yakın Çevre' Politikası; Rusya Örneği"Orsam, [Org.Tr/Tr/Truploads/Yazilar/Dosyalar/2010723 Tr.Rus.Yakincevre.Pdf](http://org.tr/tr/truploads/yazilar/dosyalar/2010723_tr.rus.yakincevre.pdf),2010
- Tsygankov, Andrei P. ,“If Not By Tanks Then By Banks? The Role Of Soft Powerin Putin’s Foreignpolicy”, Europe-Asia Studies, November 2006,Vol. 58, No.7.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı(T.C.D.B.),Enerji, Su Ve Çevre İşleri Genel Müdür Yardımcılığı, Türkiye'nin Enerji Stratejisi,[Http://Www.Mfa.Gov.Tr/Data/Dispolitika/Turkiyenin Enerji Stratejisi Ocak2008.Pdf](http://www.mfa.gov.tr/Data/Dispolitika/Turkiyenin_Enerji_Stratejisi_Ocak2008.Pdf), Ocak 2008.
- Türkyılmaz,O., "Ocak 2015 İtibarıyla Türkiye Enerji Görünümü Raporu:Enerji Politikaları Artan Bağımlılık Çıkamazında" Bülten, Türkiye Makine Mühendisleri Odası, Sayı.200,Şubat 2015.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (T.C.D.B.),(2012),"Türkboğazları", (Erişim): [Http://Www.Mfa.Gov.Tr/Turk-Bogazlari.Tr.Mfa](http://www.mfa.gov.tr/Turk-Bogazlari.Tr.Mfa),2015.
- Tüysüzöğlü,G.,"Türkiye-Rusya İlişkileri :Yüksek Düzeyli Stratejikrekabet",Uluslararası Politika Akademisi,[Http://Politikaakademisi.Org/Turkiye-Rusya-İlişkileri-Yuksek-Duzeyli-Stratejik Rekabet/](http://politikaakademisi.org/Turkiye-Rusya-İlişkileri-Yuksek-Duzeyli-Stratejik-Rekabet/),(26.11.2013).
- Tüzük,"1998 Tüzük Metni" Bkz. Karar Sayısı: 98/11860, Karar Tarihi: 8 .10.1998, Resmi Gazete, Tarih: 6 ,11, 1998, Sayı: 23515 Mük.,Yayımlandığı Düsturun Tertibi,5, Cilt : 38.
- Ültanır,M.Ö.,21. Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Enerji Stratejisinin Değerlendirilmesi, Tüsiad Yayını, Yayın No. Tüsiad-T/98-12/239, İstanbul,Aralık 1998.
- Unver ,A.,"Ankara To Black Sea", Turkey And Russia's Age-Old Strugglefor Regional Supremacy,Foreign Affairs, [Http://Www.Foreignaffairs.Com/Articles/141415/Akin-Unver/Ankara-To-Black-Sea](http://www.foreignaffairs.com/articles/141415/Akin-Unver/Ankara-To-Black-Sea),(12.05.2014).
- Yılmaz,E. ,Rusya-Çin Doğalgaz Anlaşması Ve Türkiye'ye Etkisi,Araştırma Raporu,Konya Ticaret Odası,Etüt Araştırma Servisi,19 Ocak2015.
- Yazar, Y. ,Enerji İlişkileri Bağlamında Türkiye Ve Orta Asya Ülkeleri–Rapor-Ankara,2011.

- Yel,S., "Karadeniz(İstanbul)Ve Çanakkale Boğazlarında Petrol Taşımacılığı,Kazalar Ve Türkiye'nin 1994-1998 Boğazlar Tüzüğü'nü Uygulaması", Atatürk Kültür, Dilve Tarih Kurumu, Uluslararası Asya Ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresibildirile- Ri,2011,C.1,Ankara.
- Zengin ,E.- Esedov ,A., Türkiye Ve Azerbaycan Örneğinde Boru Hatları Ulaştırmasının Çevre Üzerindeki Etkileri, Zkü Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 9, 2009, Ss. 97-108.
- [Http://Www.Circassiancenter.Com/Ccturkiye/Turizm/Kuzey Kafkasya/index.Htm](http://www.circassiancenter.com/Ccturkiye/Turizm/Kuzey_Kafkasya/index.htm) 1915 Olaylarına Dair Ermeni Tezleri,20 Ülkede Kabul Gördü", Zaman Gazetesi,22 Aralık 2011.
- Doğalgaz Krizi Ve Ukrayna'nın Tavrı",Enerji 2023 Derneği Paneli, [Http://Www.Enerji2023.Org/Index.Php?Option=Com Content&View=Article&Id=236:Doalgaz-Krz-Ve-Ukraynanin Tavri&Catid=15:Stratej &Itemid=170](http://www.enerji2023.org/index.php?option=com_content&view=article&id=236:Doalgaz-Krz-Ve-Ukraynanin-Tavri&catid=15:Stratej&Itemid=170), 15 Ocak 2009.